

Tutkijan yhteiskunnallinen valta ja vastuu

Edward Saidin kolmekymmentä vuotta sitten pitämät *Reith*-luennot pysyvät hämmentävän ajankohtaisina vuosikymmen toisensa jälkeen. Näissä kuudessa BBC:n radiossa pitämässään luennessa Said käsitteli niin sanotun älymystön yhteiskunnallista valtaa ja vastuuta sekä niitä osittain kivuliaitakin valintoja, joita intellektuellina toimiminen väistämättä sisältää (Said 1993; 1996).

Sanat intellektuelli tai älymystö kuulostavat suomalaisen korvaan helposti elitistisiltä ja poissulkevilta. Heti alkuun onkin todettava, että Saidin käsitys älymystöstä oli varsin laaja. Se sisälsi yhtäältä hallitsevia valtarakenteita tukevat niin sanotut perinteiset intellektuellit ja toisaalta näitä vastustavan opposition. Intellektuelli saattoi myös elää maanpaossa esimerkiksi sodan tai vainon seurauksena tai kuulua amatööri-älymystöön, jonka jäseniltä ehkä puuttui muodollinen koulutus mutta jotka yhtä kaikki osallistuivat kriittiseen julkiseen keskusteluun. Maallistuneen intellektuellin tavoitteena oli puolestaan rakentaa dialogia erilaisten kulttuuristen ja uskonnollisten ryhmien välille. (Said 1993.)

Saidin käsitys intellektuellista elämästä ei näin ollen rajoittunut muodollisiin tutkintoihin tai akateemisiin saavutuksiin. Oleellista oli pyrkiä säilyttämään riippumattomuus erityisesti yhteiskunnalliseen valtaan ja vallankäyttäjien nähden, ajatella kriittisesti, osallistua julkiseen keskusteluun, puolustaa viimeiseen asti oikeudenmukaisuutta, omaksua poikkitieteellinen lähestymistapa ja tunnustaa oman ajattelunsa rajat ja väärässä olemisen mahdollisuus. Uskonnollisen dogman sijaan älyllisenä viitekehyksenä tuli olla kriittinen sekulaari humanismi. (Mt.)

Said oli vakuuttunut siitä, että intellektuellilla ei ollut ainoastaan mahdollisuus vaan myös vastuu käyttää tietoaan ja ajatteluaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi – poikkeuksetta heikoimmassa asemassa olevan puolelle asettuen. Tällaisen aseman mahdollistamiseksi oli oleellista pyrkiä eroon ajattelua rajoittavista institutionaalisista paineista ja tavoitella täten sellaista itsenäisyyttä, joka mahdollistaisi totuuden puhumisen vallalle ilman ennakkoehtoja tai rajoituksia. Ylpistyminen ja omahyväisyys olivat intellektuellin elämän myrkyttäjiä, ja älymystön edustajan tulisikin Saidin mukaan suhtautua jokaiseen päivään kuten uuteen päivään koulussa – ja näin ajatella itseään pikemminkin amatöörinä kuin ammatilaisena. (Mt.)

Amatöörimäisen asenteen omaksuminen sopii huonosti nykyaikaiseen tehostamisen ja profiloitumisen yliopistoon. Tutkijuus vapaan ajattelun ja ilmaisun mahdollistavana ammatina ja intellektuelli elämä kriittiseen keskusteluun kannustamisena ja siihen osallistumisena ovat joutumassa yhä ahtaammalle; vapauden tila kapenee. Petteri Orpon hallituksen historialliset päätökset yhtäältä lopettaa valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta (Paananen 2023) ja toisaalta tehdä väliintulo Strategisen tutkimuksen neuvoston maahanmuuttoa koskevaan kokonaisuuteen ovat tästä huolestuttavia esimerkkejä. Näyttääkin siltä, että tutkimuskohteita ja tieteenaloja pyritään tällä hetkellä rajaamaan vallanpitäjien intressien mukaisesti jopa tutkimuskysymysten tasolla (Knuuti 2023; Poutanen 2023).

Kun samanaikaisesti Suomen Akatemian rahoittamia tutkijoita ja työntekijöitä on joutunut häirinnän ja vihapuheen kohteiksi (Suomen Akatemia 2023), on tilanteeseen suhtauduttava äärimmäisellä vakavuudella. Yksittäisiin tutkijoihin kohdistuvien hyvin valitettavien hyökkäysten taustalla vaikuttaisi olevan myös yksilötasoa huomattavasti laajempi kampanja, jonka tarkoituksena on hyökätä erityisesti yhteiskuntatieteitä ja humanistisia tieteitä vastaan.

Myös Ruotsissa on käynnissä vastaavaa hyvin huolestuttavaa poliittista ohjausta ja jopa painostusta akateemista tutkimusta kohtaan. Kesäkuussa 2023 Ulf Kristerssonin hallitus päätti lopettaa välittömästi kehitystutkimuksen rahoitusohjelman, joka oli uusittu edellisen hallituksen toimesta vuotta aikaisemmin toimikaudelle 2022–2028. Käytännössä samana vuonna rahoitusta hakeneiden tutkimushankkeiden käynnissä olevat arviointiprosessit lopetettiin ja kaikki hakemukset hylättiin (Paterlini 2023). Vain muutamaa kuukautta myöhemmin Ruotsin hallitus käynnisti niin sanotun ilmiantolain valmistelun, jonka mukaisesti kaikkien julkisen sektorin työntekijöiden olisi tehtävä työssään kohtaamistaan paperittomista henkilöistä ilmianto viranomaisille rangaistuksen uhallalla (Akademikerförbundet SSR 2023). Tämä laki koskisi toteutuessaan myös tutkijoita.

Kuinka tutkijoiden ja muiden yhteiskunnallisten ajattelijoiden tulisi suhtautua käynnissä oleviin kehityskulkuihin? Houkutus pysyä hiljaa on suuri; olisi epäinhimillistä, mikäli itseen, kollegoihin, tieteenaloihin ja jopa perheenjäseniin kohdistuva vihapuhe ei ahdistaisi ja pelottaisi (esim. Kynsilehto 2010). Toisaalta hiljaa pysymiseen voi kannustaa myös tieteenala-kohtainen kulttuuri. Esimerkiksi kansainvälisen politiikan oppiaineen valtavirrassa tunteiden ilmaisua, yhteiskunnallista aktivismia ja protesteja on vieroksuttu älylliselle harkinnalle vieraina, jopa vastakohtaisina elementteinä (Dunn 2008). Näin tunteiden ilmaisu on asettunut binaariseen suhteeseen objektiivisuuden ideaalin kanssa, ja kansainvälistä politiikkaa on pyritty tarkastelemaan lautapelimäisenä strategisten valintojen ja ideaalien siirtojen analyysinä. Tällaisessa todellisuudessa ”lapsia ei koskaan synny, eikä kukaan koskaan kuole... On olemassa valtioita, ja siihen on tyytyminen” (Elshtain 1987, 91, suomennos kirjoittajien).

Tunteista ja yhteiskunnallisesta todellisuudesta erkaantunut maailmanpolitiikka heijastuu useilla tavoilla myös kansainvälisen politiikan käytäntöihin. Uhrioletettuja voidaan esimerkiksi vaatia käyttäytymään ja puhumaan heille asetettujen sosiaalisten odotusten mukaisesti tullakseen kuulluiksi Yhdistyneissä kansakunnissa (Gibbins 2011) tai ydinsodan toteutuksessa aiheuttama totaalihävitys häivyttää teknostrategiseen kieleen ja numeerisiin laskelmiin (Cohn 1987).

Pelko, turhautuminen ja jopa viha voivat hyvin pureskeltuina ja kanavoituina olla kuitenkin myös tutkimuksen käyttövoimaa. Kuten Audre Lorde (1981) toteaa, esimerkiksi vihan kautta voi oppia ymmärtämään vihaa aiheuttavia sarron muotoja, vihan juurisyitä, ja näin vihan voi valjastaa yhteiskunnallisen muutoksen käyttövoimaksi – tai esimerkiksi tutkimushankkeen aiheeksi. Saidilaisessa viitekehyksessä voidaankin ajatella, että tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja niiden kohtaaminen ovat potentiaalisesti yksi askel kohti intellektuellia elämää ja toimintaa.

Vuoden 2023 viimeisen numeron avaa Eerik Kivilahden artikkeli, joka jatkaa *Kosmopoliksessä* virinnyttä Suomen Nato-jäsenyyskeskustelun kriittistä tarkastelua. Kivilahti esittää, että

Nato-keskustelu politisoitui Suomessa Venäjän hyökättyä Krimille vuonna 2014 ja tunnistaa neljä tapaa, joilla Natoa on politisoitu Suomessa. Näissä keskusteluissa 1) Natoon liittyminen on esitetty Suomen kansallista turvallisuutta uhkaavana turvallisuuspoliittisena ongelmana, 2) Natoon liittymättömyys on esitetty Suomen kansallista turvallisuutta uhkaavana turvallisuuspoliittisena ongelmana, 3) Nato-jäsenyyskeskusteluissa esiintyvä ymmärrys turvallisuudesta on nähty itsessään ongelmallisena ja liian kapeana, tai 4) keskustelun kyllä tai ei -luonne on mustavalkoisuudessaan nähty turvallisuuspoliittisena ongelmana. Tutkimusaineistonaan Kivilahti käyttää vuosina 2014–2022 ilmestyneitä eliittipuheenvuoroja, joita hän analysoi politiikan aspektiteorian pohjalta kehittämänsä turvallisuuspolitiikkatypologian avulla.

Christer Pursiainen artikkelin keskiössä on yhteiskunnallisessa keskustelussa usein esiintyvä resilienssin käsite. Kirjoittaja tarkastelee viimeisen kahden vuosikymmenen aikana ilmestynyttä resilienssitutkimusta jakamalla sen yhteiskunnalliseen, organisaatiolliseen, teknologiseen, ekologiseen, makrotaloudelliseen ja psykologiseen alakategoriaan. Lisäksi pohdinnan kohteena on resilienssikäsitteen soveltaminen rauhan-, konfliktin-, ja maailmanpolitiikan tutkimuksessa ja käytännöissä. Pursiainen kiinnittää erityistä huomiota resilienssin mittaamisen mahdollisuuksiin ja siihen soveltuviin menetelmiin ja esittää, että pääjako resilienssitutkimuksessa näyttäisi kulkevan kahden paradigman välillä. Näistä ensimmäisessä resilienssillä viitataan palautumista kriisiä tai shokkia edeltävään aikaan kriisin aiheuttaman suoritusvajeen jälkeen. Toisessa resilienssillä tarkoitetaan sopeutumista ja mukautumista ulkoihin muutoksiin, mutta kuitenkin järjestelmän perusominaisuudet säilyttäen. Joillakin aihealueilla nämä kaksi ulottuvuutta pyritään kuitenkin yhdistämään.

Iida-Maria Tammen lokakuussa 2023 Helsingin yliopistossa pitämään *lectio praecursoria* -esitelmään perustuva teksti käsittelee hätäapua ja avustustyöntekijöiden turvallisuutta Syyrian sisällissodassa. Kolmen, diffraktiivisen ja lähiluennan menetelmillä analysoimansa aineiston perusteella Tammi esittää, että humanitaaristen työntekijöiden turvattomuus on sekä käytännöllinen että epistemologinen ongelma. Käytännöllinen turvattomuus ilmenee yhtäältä pitkittyneenä, jopa vuosien mittaisena turvattomuutena ja toisaalta äkillisenä räjähtävänä turvattomuutena, kuten ampumisina, ryöstöinä tai kidnappauksina. Lisäksi Tammi kyseenalaistaa turvallisuutta kenttäolosuhteissa ohjaavien käsitteiden sisällön: sillä, miten esimerkiksi ”riski”, ”uhka” tai ”altistuminen” ymmärretään on suora vaikutus siihen, keiden turvallisuutta priorisoidaan ja millä perustein.

Gazassa parhaillaan tapahtuvassa kansanmurhassa¹ on kuollut Palestiinan hallinnon laskelemien mukaan ainakin 20 000 ihmistä, joista 8000 lapsia (*Al Jazeera* 2023). Hamasin 7. lokakuuta Israeliin tekemän iskun jälkeen Israelin valtio on kohdistanut Gazaan ennennäkemättömän voimakkaita sotatoimia, jotka asettuvat vuosikymmeniä pitkään väkivallan, ihmisoikeusloukkausten ja sotarikosten jatkumoon (Järvi ym. 2023). Israel ei myöskään päästä toimittajia alueelle, mikä mahdollistaisi monipuolisen mediaseurannan paikan päällä. Tapio Kujalan kommenttipuheenvuoro tarkastelee Lähi-idän pitkittynyttä konfliktia erityisesti mediarepresentaatioiden näkökulmasta. Kujala esittää sarjan tarkentavia kysymyksiä ja ohjeita propagandan värittämän todellisuuden perkaamiseen ja luotettavien lähteiden valin-

1 Kutsumme tietoisesti Israelin toimia kansanmurhaksi (ks. Järvi 2023).

taan. Hän korostaa, että toisen käden tiedon sijaan paikan päällä työtään tekevien järjestöjen työntekijöiltä saa todennäköisemmin luotettavaa tietoa akuuteista tapahtumista. Lisäksi Kujala muistuttaa akuutin kriisin kontekstualisoimisen tärkeydestä, jolloin palestiinalaisiin kohdistetut sortotoimet asettuvat osaksi Israelin vuosikymmeniä jatkunutta sisäpolitiikkaa. Gazan ja Lähi-idän tilanteeseen palaamme myös ensi vuoden ensimmäisessä numerossa.

Ihmisyhteisöissä esiintyvät konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet ovat myös Meeri Tiensuun ja Ana Tarazonan haastatteleman Sergio Caggianon tutkimuksen kohteena. Kirjoittajat haastattelivat Caggianoa hänen Tampereen yliopistoon tekemänsä vierailun yhteydessä syyskuussa 2023. Viestinnän professorina La Platan yliopistossa toimiva Caggiano on tutkinut ihmisten yhteiseloja erityisesti kaupunkitiloissa ja maahanmuuton yhteydessä. Hän korostaa, että konfliktien ratkaisemisessa avaintekijänä on erilaisten ihmisten aito, arjessa tapahtuva kohtaaminen. Yliopistoissa tällaista kehitystä voidaan tukea yhtäältä edistämällä erilaisia tasa-arvotilaisuuksia ja toisaalta mahdollistamalla rinnakkaiselon uudelleenkuvaaminen esimerkiksi osallistavia ja luovia menetelmiä hyödyntäen.

Numeron päättää Unto Vesan muistokirjoitus rauhannobelisti Martti Ahtisaaresta, joka uskoi kaikkien konfliktien olevan ratkaistavissa. Vesa tuo esille erityisesti Ahtisaaren kehitysyhteistyötaustaa ja sen vaikutusta hänen urapolkuunsa näin korostaen, että Ahtisaari nousi juuri kehitysyhteistyötehtävien kautta ensin diplomaatiksi ja tämän jälkeen huippudiplomaatiksi. Ahtisaaren kehitysyhteistyöhistoria heijastuu Vesan mukaan myös hänen rauhanpoliittiseen ajatteluunsa, jonka kulmakivenä oli köyhyyden ja eriarvoisuuden poistaminen. Ahtisaaren Lähi-idän analyysi pysyy valitettavan ajankohtaisena juuri nyt, Gazan humanitaarisen katastrofin yhä syvenyessä. Alueellisen kriisin sijaan Lähi-idän konflikti tulisi Ahtisaaren mukaan nähdä kansainvälisenä ongelmana, jossa kyseessä on koko kansainvälisen yhteisön uskottavuus.

Polarisoituvassa ja vihapuheelle alttiissa yhteiskunnallisen keskustelun ilmapiirissä tarvitaan syvällistä, tutkittua tietoa. Me toivomme, että *Kosmopolis* tarjoaa tällaiselle keskustelulle mielekkään alustan myös vuonna 2024. Samalla haluamme toivottaa lukijoillemme hyvää joulua ja rauhaista uutta vuotta.

Turussa ja Tampereella 21.12.2023,

Leena Vastapuu, Anitta Kynsilehto ja Eeva Puumala

Lähteet

- Akademikerförbundet SSR (2023): ”Stoppa angiverilagen!”. <https://akademssr.se/om-oss/vad-tycker-akademikerforbundet-ssr/fokusomrade-ett-oppet-och-demokratiskt-sverige/stoppa>, 18.12.2023.
- Al Jazeera* (2023): ”Gaza death toll surpasses 20,000 as UN Security Council delays vote on aid”. *Al Jazeera*, 20.12.2023. <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/20/gaza-death-toll-surpasses-20000-as-un-security-council-delays-vote-on-aid>, 21.12.2023.
- Cohn, Carol (1987): ”Sex and death in the rational world of defense intellectuals”. *Signs*, 12(4), 687–718.
- Dunn, Kevin C. (2008): ”Never mind the bollocks: The punk rock politics of global communication”. *Review of international studies*, 34(1), 193–210.
- Elshtain, Jean Bethke (1987): *Women and war*. New York: Basic Books.

- Gibbins, Sheri Lynn (2011): "No angry women at the United Nations: Political dreams and the cultural politics of United Nations Security Council Resolution 1325". *International Feminist Journal of Politics*, 13(4), 522–538.
- Järvi, Tiina (2023): "Gazan uutiset menivät tunteisiini ja se ei tee minusta huonoa tutkijaa". *Maailman kuvalehti*, 10.11.2023. <https://maailmankuvalehti.fi/2023/vain-verkossa/nakokulmat/gazan-utiset-menivat-tunteisiini-ja-se-ei-tee-minusta-huonoa-tutkijaa/>, 21.12.2023.
- Järvi, Tiina, Antti Tarvainen & Mikko Joronen (2023): "Miehitys, asuttajakolonialismi ja vallan epätasapaino: Kommentti Ylen taustoitukseen Gazan tilanteesta". *Lähi-itä nyt*, 20.10.2023. <https://lahi-itanyt.fi/nyt/miehitys-asuttajakolonialismi-ja-vallan-epatasapaino-kommentti-ylen-taustoitukseen-gazan-tilanteesta/>, 21.12.2023.
- Knuuti, Juhani (2023): "Tieteen puolesta mutta ei ketään vastaan". *Professoriblogi*, 23.11.2023. <https://blogi.professoriliitto.fi/juhani-knuuti/tieteen-puolesta-mutta-ei-ketaan-vastaan/>, 18.12.2023.
- Kynsilehto, Anitta (2010): "Oletko totaalisen hullu vai maanpetturi? Kummallisia kohtaamisia maahanmuuttokriittisessä nettikeskustelussa". *Kosmopolis*, 40(3), 69–71.
- Lorde, Audre (1981): "The uses of anger". *Women's Studies Quarterly*, 9(3), 7–10.
- Paananen, Veera (2023): "Hallitus lopettaa valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan". *Helsingin Sanomat*, 21.7.2023. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009733716.html>, 21.12.2023.
- Paterlini, Marta (2023): "Sweden's researchers outraged at decision to axe development-research funding". *Springer Nature*, 6.6.2023. <https://www.nature.com/articles/d41586-023-02239-8>, 21.12.2023.
- Poutanen, Mikko (2023): "Turhauttava tiedekritiikki 2: Tutkimusrahoituksen arvostelu kertoo yhteiskunnan suunnanmuutoksesta". *Politiikasta.fi*, 24.11.2023. <https://politiikasta.fi/turhauttava-tiedekritiikki-2-tutkimusrahoituksen-arvostelu-kertoo-yhteiskunnan-suunnanmuutoksesta/>, 18.12.2023.
- Said, Edward (1993): "Representations of the intellectual". *BBC radio*, 23.6.1993. <https://www.bbc.co.uk/programmes/p00gxr1s>, 21.12.2023.
- Said, Edward (1996): *Representations of the intellectual: The 1993 Reith lectures*. New York: Pantheon.
- Suomen Akatemia (2023): Suomen Akatemia tuomitsee virkamiehiin ja tutkijoihin kohdistuvan häirinnän. Tiedote 27.10.2023, Suomen Akatemia. <https://www.aka.fi/suomen-akatemian-toiminta/ajankohtaista/tiedotteet-ja-uutiset/2023/suomen-akatemia-tuomitsee-virkamiehiin-ja-tutkijoihin-kohdistuvan-hairinnan/>, 18.12.2023.